

TOPONÍMIA D'ORIGEN ISLÀMIC A LA CATALUNYA VELLA

Santiago PÉREZ
a8034059@xtec.cat

INTRODUCCIÓ

A la porció del país coneguda tradicionalment com a Catalunya Vella, en els territoris corresponents als antics comtats fundacionals, són poc nombrosos els topònims d'origen islàmic (és a dir, d'etimologia àrab o berber) que s'hi constaten. A penes una dotzena han estat detectats i reconeguts indubtablement com a tals en la toponímia actual: *Gallifa*, *Rifà*, *Marata*, *Rama*, *Jafre* i algun altre més. Un estudi més acurat, però, i tenint en compte també els topònims antics, en revela, al nostre entendre, un nombre major, si bé no substancialment més abundant.

L'empremta real que va deixar l'ocupació musulmana a Catalunya, en tots els ordres i no només en l'àmbit lingüístic, és un tema fins a cert punt obert i que dona lloc periòdicament a un debat no tancat encara. Enfront de postures renuents a admetre influències extraeuropees en qualsevol aspecte del nostre patrimoni cultural i a minimitzar-ne, en tot cas, la importància, en l'altre extrem trobem intents d'etimologitzar forçadament a partir de l'àrab (o l'amazig) noms perfectament transparents en la seva filiació romànica.

Pel que fa a l'àmbit geogràfic, estendrem, de forma potser un tant artificiosa, el nostre estudi a les comarques més enllà del Llobregat que s'integren administrativament a la província de Barcelona.

Sense intenció, ni capacitat, naturalment, de cloure la polèmica, i amb l'afany exclusiu d'aportar-hi una mica més de llum, presentem aquí una compilació dels topònims pertanyents a la zona geogràfica esmentada, tant antics com moderns. El nostre treball pretén ser un recull i, per tant, d'una banda, enumerem, i revisem, si escau, topònims ja identificats per l'*Onomasticon Cataloniae* o per altres autors oportunament citats, i, de l'altra, n'afegim argumentadament un cert nombre addicional de la nostra collita. Sense ànim d'exhaustivitat, ja que queda fora del nostre abast una anàlisi detallada de la toponímia menor actual, creiem haver pogut ampliar i clarificar aquest petit corpus onomàstic.

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA I CRONOLOGIA

La presència àrab en els territoris estudiats es limita a un període de temps força limitat: segons Balaña (BALAÑA, p. 11 i seg.), la conquesta àrab arribà molt aviat a Catalunya, de manera que el 720 ja estaria controlada pels musulmans. La dominació, però, fou breu, ja que el 785 Girona és reconquerida pels francs i Barcelona, el 801, de forma que la frontera queda establerta enllà del Llobregat a partir d'aquest moment. Fins a la reconquesta de Tarragona el 1109, la zona compresa entre el Llobregat i el Gaià fou una terra de frontera, de límits imprecisos, on la presència musulmana es degué mantenir més o menys arrelada durant cert temps.

Les ràtzies d'Almansor a finals del segle x i les incursions dels pirates de Pechina entre els segles VIII i XI foren un altre punt de contacte entre ambdues cultures i també pogueren tenir la seva repercussió en la toponímia, com veurem més endavant.

La dominació, sens dubte, es devia limitar en la major part dels llocs a l'establiment d'un

contingent militar a les ciutats i punts estratègics principals, sense que es pogués parlar d'una autèntica "arabització" de la població, com va esdevenir-se en altres contrades.

Pel que fa a la distribució dels topònims, al llarg del nostre estudi es constata que els llocs de major concentració d'aquesta mena de noms de lloc són els que voregen la *Strata Francisca*, l'antiga *Via Augusta* romana. L'antiga via romana sens dubte va ser un dels camins de penetració dels musulmans, la qual cosa explica que s'hi establissin a prop per controlar-la, però també fou l'itinerari seguit pels mossàrabs que van fugir d'al-Andalus en diverses onades.

Remetent-nos als treballs del professor Pallí (v. bibliografia), el ramal principal de la Via Augusta entrava per per la Jonquera, travessava l'Empordà, el Gironès, la Selva, el Vallès Oriental paral·lelament al curs del Congost, el Vallès Occidental i continuava enllà del Llobregat.

N'existia un altre ramal que sembla que discorria paral·lel a la costa.

Font: www.viadomitia.org/es

En consonància amb això, efectivament, són el Vallès i l'Alt Empordà, comarques que travessava aquesta via, les que presenten un nombre més gran de topònims islàmics.

Per corroborar-ho, fem constar en el llistat següent l'enumeració de les comarques i el nombre de topònims d'origen àrab identificats, tenint en compte només aquells que donem per assegurats.

Alt Empordà	10	Baix Empordà	1
Bages	2	Barcelonès	2
Maresme	2	Osona	1
Ripollès	1	Rosselló	2
Selva	2	Vallès Occidental	17
Vallès Oriental	10		

Fora de la Catalunya Vella estricta

Anoia	3	Alt Penedès	8
Baix Llobregat	7	Garraf	4

En concret, al Vallès Occidental, és al voltant de Terrassa i a la zona sud de la comarca on més densitat en trobem. També Castellar compta amb un cert nombre de topònims àrabs. Tots aquests indrets foren, i continuen sent d'alguna manera, nusos de comunicacions importants.

A més, no hi falten d'una forma o altra topònims romànics que recorden obertament aquest període:

- innombrables noms de lloc que contenen *maurus*, *maurinus*, *mauriscus*:
  - Palatium Maurorum* (suburbi de la Bisbal d'Empordà, BEM), *Onom.* V, p. 404.
  - Mauore, villa* (BEM), ADC 7 10 S, a.959.
  - Guardia de Mauris*, (AEM) DEC *(29) 8 D, p. 74 a.935.
  - Matamaurus*, riu a prop de Salt a.833 RE,1, GI, 919*(17), 13 H.
  - Maurus, act. El Mor* (Garrotxa) CSG, 112.
  - Moror* a. 1066, a l'Anoia, *Onom.* V, p. 403.
  - Rocha Morena* (974) (AEM), MH 116, *(30) 8D, p. 74.
  - Castrum Morinum* CSC 184,206, antic castell de la Roca del Vallès, al Vallès Oriental.
  - Curte Morisca*, Llob. 9, 10 C a. 983 a Cardona, Bages.
  - Wardia Maurisca*, CR 9, *(29) 8 D p. 74, a. 974 ; *Wardia Moresca* CR 9, 663 *(43) 31, a. 974 = *Guardia de Mauris*.
  - Maurescegens, vilar* DEC, 5151,7 E a. 959 a Rabós, AEM= *Mauriscae gentis*?

Les dues *Cala Morisca* (una a Sitges i i una altra a Tossa de Mar) potser remetien a un període posterior, el dels assalts pirates a les costes gironines.

També abunden les *Rocamora* (un veïnat al Bergedà, terme de Bagà, un altre a Argençola, Anoia, un *pla de Rocamora* a Montcada i Reixac, Vallès Occidental) amb la variant *Roca Maura*, a Torroella de Montgrí, Baix Empordà.

- O bé els noms formats amb *sarracenus* / *sarracinus* / *saracinus*, que també està representat en la toponímia, tot i que els testimonis són menys abundants. Valgui com a exemple *Els sarrains* a Sant Feliu d'Avall (Roselló).¹⁵⁹

TIPOLOGIA

La tipologia dels noms de lloc d'arrel islàmica que estudiarem és triple.

En primer lloc, tenim els originats en antropònims, que indiquen, com és usual, el nom de l'habitant o possessor de la contrada. Amb el temps, però, es perd la consciència del seu significat i sovint es pren per un apel·latiu comú: *ipso Mundar* < NP *Mundir* amb l'article *ipso* com si fos un nom comú.

En segon lloc, són també típics els noms de lloc que provenen d'ètnics i que continuen el nom tribal d'algun clan amazic o àrab assentat a la regió.

En darrer lloc, tenim els noms de lloc l'etimologia dels quals es fonamenta en apel·latius comuns. La poca implantació de la llengua àrab en el territori és la raó de base que la presència de topònims d'aquesta índole sigui gairebé testimonial i anecdòtica, sobretot en comparació amb altres zones de la Península.

Per finalitzar aquesta introducció, cal destacar que la majoria dels topònims corresponen a la toponímia menor i, conseqüentment, en molts casos s'han perdut, han esdevingut ja obsolets o bé resulten pràcticament desconeguts.

Si no s'indica la forma actual, això voldrà dir que el nom no es conserva en la toponímia hores d'ara.

En el nostre estudi, procedirem distribuïnt els topònims segons les categories establertes anteriorment.

Els mossàrabs

Ja hem esmentat més amunt els mossàrabs. L'arribada de mossàrabs (coneguts com a *hispani* enllà dels Pirineus), òbviament més prolongada en el temps que la dominació sarraïna, va esglaonar-se des del segle IX fins al XII.

Els noms de lloc que estudiem aquí, especialment els originats en antropònims, resulten difícils de qualificar com a àrabs o com a mossàrabs. És a dir, donada l'arabització profunda, gairebé total llevat de la religió, de la població mossàrab, resulta impossible saber si el *Hilal* que s'amaga sota el NL vallesà *Villa filali* fou un mossàrab que s'hi establí fugint de les persecucions religioses del segle IX i X o bé un cabdill àrab que dominà la zona durant el període d'ocupació. Tampoc no es pot descartar, per últim, la difusió de noms islàmics com a sobrenom entre la població cristiana autòctona, com succeix amb els nombrosos NP *Maimó* < àr. *Maymūn*,¹⁶⁰ *Massot* < àr. *Mas'ūd* i possiblement amb *Gallifa* (apel·latiu *galifa*, en cat. ant. 'cali-

¹⁵⁹ Segurament pogué existir en el romanç peninsular, al costat de *sarracinus* > *sarraí*, *sarraceno*, una variant *saracinus*, d'on l'italià *saraceno*, *saracino*.

A partir d'una evolució *illos saracinos* > *illos aracinos* > *aladinos Alazinos*, *Aladins*, *Alaïns* es podria donar explicació als topònims:

locum uocitatum Alazinos DCB, 171 a.987.

ad ipsos Aladins a. 1096 a Barcelona *Onom.* II, p. 524.

Alazino, (*villa*) OM, 1247, 12 K a Rajadell, Bages.

Barranc dels Alaïns(Monòver), *Onom.* II, p. 525.

Per als dos últims, v. una altra explicació a *Onom.* II, p. 524-525.

La *z* d' *Alazinos* impedeix una aproximació als NP en *-ad-d n* com *al -ad- d n* o *'Al' -ad- d n*. Tanmateix fóra més plausible pensar en un NP o un apel·latiu com a base < *Alaudinus*, *Alasinus* . Cfr. els cognoms francesos *Alaizin*, *Alaizi*, *Alaizeau*, etc.

¹⁶⁰ Encara es constata el seu ús com a adjectiu. V. DECLCat s.v. *maimó*.

fa'), amb abundant presència en la toponímia menor (v. *infra* s.v.).

Fins i tot, trobem testimonis de la presència de mossàrabs a l'altra banda del Pirineu: al Roselló, en documents antics s'hi constata la presència d'*hispani* amb noms àrabs com ara *Zuleiman*, *Zadde*, *Casserellus*,¹⁶¹ *Abusselonis* (*Onom*, VIII, p. 40).

Tanmateix, algun topònim escadusser podria confirmar inesperadament la presència de refugiats que escapaven de la dominació musulmana a al-Àndalus. El topònim vallesà *Toudell* / *Taudell* (a Viladecavalls, prop de Terrassa, Vallès Occidental) en la documentació antiga *Toledello* DCM 8, a. 974, *Toldel* DCM 46, a.1061 i var. *Toldello*, *Toddel*, *Toldel* i *Toddell* a SLM, té tota l'aparença de ser diminutiu de *Toledo* i pot ser, per tant, comparat amb NL del tipus *Toldaos* (Lugo), *Toldanos* (Lleó), que al·ludeixen a la migració de mossàrabs toledans a terres cristianes.¹⁶² No són infreqüents a la zona aquests diminutius com a indicació de procedència dels repobladors, cfr. *Cerdanyola* < *Cerdanya*, *Ripollet* < *Ripoll*, als quals podem afegir-ne altres de fora de Catalunya, com ara *Granadilla* o *Cordobilla*, que deuen respondre a la mateixa motivació.¹⁶³

Adaptació dels noms propis

No es poden fixar unes normes estrictes pel que fa a l'adaptació fonètica dels noms àrabs al català. La diferència substancial pel que fa al vocalisme (tres vocals en àrab enfront de les vuit romàniques) i al consonantisme, amb abundància de sons que no troben correspondència mútua, explica la manca de sistematicitat en el procés.

A grans trets, el procés d'adaptació s'ajusta a les pautes següents:¹⁶³

a) Vocalisme

a.1) Vocal *a*: a part de mantenir el seu timbre, presenta una doble evolució

- *a* > *o* (*taf̣ḥīm*) en context labial o velar

Muḥammad > Mahoma

siqlab > cicló

šarab > xarop

maḥnab > monot

Marrākuš > Marroc

Abundantment representat en els NL

Magrāwa' > Magarova

abū Qādis > Bocoles ?

Maṭṭāriyya' > Magòria'

- *a* > *e* (*imāla*)

Tamīm > (Vila)tenim

'abū Sallūm > *Abusselonis*

¹⁶¹ Dim. romànic de *qa r* com *Cidiello/ Ceditello, Calafell*. Terés (364 s.v. *qa ra*) recull el nom en femení: "Adjetivo ("corta; recatada, honesta") que consta se usó en la onomástica hár. en el compuesto ibn alqasira "hijo de la honesta", y que parece reflejarse, vgr., en los topónimos Benacacira y Abocagcera".

¹⁶² V. Menéndez Pidal, *Orígenes del español*, p. 442. Tanmateix, una etimologia *tolletellum*, dim. de **tolletum*, col·lectiu de 'toll' fóra possible, tot i que la manca total de geminació de la primera *l* podria representar-hi una objecció.

¹⁶³ F. Marsá, "Toponímia de reconquesta", *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, vol. 1-2, p. 634-635.

¹⁶⁴ Per a més detalls cfr. Sanchis Guarnier, *Aproximació a la història de la llengua catalana*, p. 83-88 i J. M. Nadal i M. Prats (1982). *Història de la llengua catalana. I/ Dels inicis fins al s. xv*. Barcelona, p. 231-241. Una visió de conjunt per a les llengües peninsulars a F. Corrientes (1977). *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*, Madrid i A. Steiger, "Arabismos", *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, vol. II, p. 94-129.

La *a* final ocasionalment és transcrita *e*: *Alcale, Gelide, Terve*

- a.2) Vocal *i*: adaptada com a *i* o com a *e*
- a.3) Vocal *u*: adaptada com a *o* o com a *u*

b) Diftongs

- b.1) *ay* > *e/i*

'abū Zayd > *Avuzid*
Kulayb > *Culip* ?
Sulayṭan > *Solità* ?
ṣumayl > *Cemel*

Si **Izaide** és d'origen àrab, seria un cas clar de conservació.

- b.2) *aw* > *o*

al-ḥawz > *Alfozi*
'abū Ṭawr > *Autor*

Fenòmens vocàlics

Anaptixi

Es tracta d'un fenomen comú en l'àrab hispànic (v. Sketch 4.4.1) i que apareix en algunes adaptacions romàniques.

Ṣaḥr > *Vilasaccari*
Raḥma' > *Rafema*
Magrāwa' > *Magarova*

Síncope

balada' > *la Bleda*

Harmonia vocàlica i vacil·lació de la vocal inicial (v. Sketch 4.1.5)

Ṣumayl > *Cemel*
Bahlūl Buhlūl > *Bellulla*
Maṭgāriyya' > *Mogòria*
Nubāta' / Nabāta' > *Navata*
Sulayṭan > *Salathan(i)*
Muhammad > *Mahoma*

Algun cas estrany com ara

Munḍir > *Mundar*

c) Consonantisme

c.1) Sibilants

L'adaptació de les sibilants es fa segons els models següents, sense coherència ni regularitat excessives.

- c.1.1) $s \text{ } \mathcal{S} > c \text{ } \mathcal{C}$ però també $s / -ss-$
Šumayl > *Cemel*
'abū Sallūm > *Abusselonis*
Saraṭān > *Sal(n)athan*
musara' > *Almoszara*
Tal vegada també $-z-$
Ḥasan / Ḥassān > *Azano*

- c.1.2) $z - > s, -z-$
Zanāta t > *Senata*
Muzarra' > *Almuzarra, Muszarra*
'abū Zayd > *Avuzid*
però també $-c-, -\mathcal{C}-, -sc-$
'Azhar > *Açari*
Muzarra' > *Almuscarra* (per *Almusçarra*)

- c.1.3) $\mathcal{S}$ sembla adaptada com a x en tots els casos
Al-Qurayš > *Alchurex, Alcurex*
'abū (ar-)rāšiq > *Aurexi*

c.2) Velars

c.2.1) La q , habitualment reflectida com a k , mostra en els nostres topònims alguns exemples de tractaments especials

- $q > \emptyset$
ṭabaq > *tabà*
'abū (ar-)rāšiq > *Aurexi*
 $q > g$
ad-daraqat > *adarga*
'Alqama' > *Àlgama*

- c.2.2) La $\mathcal{G}$ es transcriu per $i / g/j$
Ga'far > *Jafre* (AEM) ant. *Iafar*

Manté, sense que se li hagi trobat una explicació raonable (vid. DCECH, s.v. *mezquita*), el seu valor velar primitiu a *mas ḡid* 'mesquita' > *Mischideles*

c.3) Faringals i laringals

- c.3.1) 'y': sense rastre
'Abd 'Allāh > *Abdella*
'Uqba' > *Occua*
'Alqama' > *Àlgama*

c.3.2) *ḥ* > habitualment es transcriu per una velar *c/g*. El tractament *f*, ocasional, no es presenta en el nostre corpus

Ḥalīfa > *Gallifa*
Ṣaḥr > *Saccari*

c.3.3) *Ḥ* > *ø* / *f*. En castellà *f/h*

Rakīm > *achim*
Raḥma > *Rafema*
Ḥasan / *Ḥassān* > *Azano*
al-ḥawz > *Alfou*

c.3.4) *h* > *f*

Hilāl > *Filali*, *villa*

c.4) Labials

c.4.1) *w* > *gu*- (cap exemple en el nostre corpus) però el tractament *-v-* és freqüent en posició medial i hi està força representat

Maḡrāwa > *Magarova*
Marwān > *Marvà*

c.4.2) La *b* a vegades, sobretot entre vocals, passa a *v*

ʿUqbat > *Occua*
ʿabū > *Av(u)-*

Termes amazics

La *g* de l'amazic és diversament adaptada en àrab. En paraules d'origen amazic, trobem que l'adaptació es fa mitjançant *q/ġ / ġ*.

Maḡrāwa > *Magarova*
Ġellidā > *Ġelida* a partir de l'àr. *gellid*

També la *d*, encara que és transcrita en àrab per *d*, molts cops s'adapta com a *l* en les llengües romàniques.

Qādis > *Santiago de Vencáliz*, *Atalaya de Vencáliz*; *Mencáliz*, *Mencalis*, *Maicáliz*
Bādis > *Vélez*; *Bediz* *Aben Habuz*

Prosòdia

Per a la prosòdia, v. Sketch 3.1. En els noms aquí tractats, cal senyalar l'accentuació dels adjectius *nisba* en la darrera síl·laba del radical (Sketch 3.1.5, n. 89).

Bahlūliyya > *Bellulla*
bi -t-tamīniya > *Bitamenia*

Per a la resta, se segueixen els patrons habituals.

Ortografia

Entre les qüestions ortogràfiques a ressaltar, n'assenyalem dues:

Geminació inconsistent

Vilafilar DSP 111, *Vilafillar* ib. 212 *Villafilare* ib. 5

S'afegeixen vocals finals *-i*, *-o* per llatinitzar el mot

Avuzito, *Azano*, *Salathani*

Referències

El gruix del material antic s'ha obtingut dels atles històrics de Bolòs i Hurtado (v. bibliografia), llevat del comtat de Barcelona, que encara no compta amb el seu atlas corresponent, i per al qual hem recorregut a la tesi *Configuració del paisatge medieval: el comtat de Barcelona fins al segle XI*, d'Alfred Mauri Martí (Universitat de Barcelona). Els topònims actuals estan contrastats al *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (2003).

Si no s'indica el contrari, el topònim es pot trobar en l'*Onomasticon Cataloniae*, al qual remetem per a qualsevol informació ulterior. En cas contrari, indiquem la referència d'acord amb les abreviatures següents.

Col·leccions documentals

- ACA: G. FELIU, J. M. SALRACH, M. J. ARNALL, J. BAIGES, P. BENITO, R. CONDE, V. FARIAS, (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. 3 vols. Barcelona.
- ADC: M. Isabel SIMÓ (1971). "Aportación a la documentación condal catalana s. x," *Miscelánea Martín Ocete*, vol. II, Granada, p. 1001-1030.
- CCM: Josep M. MARQUÈS (1992). *Cartoral, dit de Carlemay, del bisbe de Girona, (segles IX-XIV)*. Barcelona.
- CR 9: *Catalunya Romànica* (1990), vol. IX: *L'Empordà II*, Barcelona.
- CR 19: *Catalunya Romànica* (1992), vol. XIX: *El Penedès, l'Anoia*. Barcelona.
- CSC: J. RIUS (1945). *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. Barcelona.
- CSG: R. MARTÍ (1997). *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-110)*. Girona.
- DC: R. D'ABADAL (1926-1952). *Catalunya Carolíngia*. Vol II: *Els diplomes carolíngis a Catalunya*. Barcelona.
- DCB: A. FABREGA (1995). *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000*, vol. I. Barcelona.
- DCM: X. PÉREZ (1988). *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*. Barcelona.
- DCMa: A. BENET (1994). *Diplomatari de la ciutat de Manresa, s. IX-X*. Lleida.
- DCV: R. ORDEIG MATA (2000). *Diplomatari de la catedral de Vic. Segle XI, fascicle primer*, Vic.
- DEC: R. ORDEIG (1993-1994). *Les dotalies de les esglésies de Catalunya, (segles IX-XIII)*, vol. 1. Vic.
- DSP: P. PUIG, V. RUIZ, J. SOLER (2001). *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara Terrassa, 958-1207*. Barcelona.
- GI: *Catalunya Carolíngia, Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, (en curs de publicació).
- GX: J. BLANCO DE LA LAMA (1991). *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XI). La formació del domini*. Sant Feliu de Guíxols.
- Llo: B. J. LLOBET (1992). *Recopilación o inventario de los autos y otras escrituras del ducado de Cardona y vequería de Segarra*, doc. esmentats a M. CASAS (1992). *Història de Cardona, III. La canònica de Sant Vicenç de Cardona a l'Edat Mitjana*. Cardona.
- MH: P. DE LA MARCA (1688). *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*. París.
- OM: R. ORDEIG, (1999). *Catalunya Carolíngia, IV. Els comtats d'Osona i Manresa*, Barcelona.
- RE: M. GOLOBARDES (1970). *Els remences dins del quadre de la pagesia catalana fins el s. XV*.

Peralada (la xifra indica el document de l'apèndix).

RO: J. MARQUÈS (1986). *El Cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII)*. Barcelona.

SLM: P. PUIG (1990). *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa, diplomataris dels segles X i IX*. Barcelona.

STC: A. M. UDINA (1984). *La successió testada a la Catalunya altomedieval*. Barcelona.

TC: *Tumbo de Celanova*.

Diccionaris

Corriente F. CORRIENTE (1991). *Diccionario árabe-español*. Barcelona: Herder.

Onom. J. COROMINES. *Onomasticon Cataloniae*.

DECLCat J. COROMINES. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona.

DCECH J. COROMINAS, J. A. PASCUAL. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid.

Altres obres

Balaña P. BALAÑA (2002). *L'Islam a Catalunya (segles VIII-XII)*. Barcelona.

Nomenclàtor (2003). *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*.

E.I *Encyclopedie de l'Islam*.

Sketch F. CORRIENTES (1977). *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*. Madrid.

Terés E. TERÉS (1990). "Antroponímia hispano àrabe (Reflejada por las fuentes latino-romances)". *Anaquel de Estudios Àrabes*, I, p. 129-186.

I. NOMS DE LLOC D'ORIGEN ANTROPONÍMIC

Pel que fa als noms personals que s'hi poden identificar, cal destacar la presència d'alguns de poc usuals i vinculats d'una forma o altra als primers conqueridors musulmans:

Àlgama < 'Alqama'

Occua < 'Uqba'

Ambdós noms estan presents en les *kunya* d' 'Abd ar-rahmān ibn 'Uqbat i 'Abd ar-rahmān ibn 'Alqama', governadors dels territoris corresponents a l'actual Catalunya en els primers temps de la conquesta islàmica (Balaña, p. 26). D'altres, en canvi, formen part del repertori més freqüent, com 'Abd 'Allāh, 'Alī, 'Abu Sayyid o Hilāl. Cal destacar que si bé la majoria de noms reflectits són masculins, és possible que no en manqui algun de femení, si bé no són del tot segurs.

Noms personals

El nom personal àrab resulta prou complex, la denominació completa d'un individu inclou un nom personal (*ism*), generalment precedit per la *kunya* (formada per 'abū 'pare'/'umm 'mare' + nom del fill) i seguit pel *nasab* o indicació patronímica (formada per (i)bn 'fill'/'bint 'filla' + patrònim/matrònim), que es pot remuntar a més d'una generació; addicionalment un *laqab* o sobrenom i finalment el *nisba* o adjectiu de procedència. Posem-ne un exemple pres de la *Gramàtica àrabe* de Corrientes (p. 56) (hi ometem els morfemes casuals).

'abū Muḥammad 'Abd 'Allāh bn Muḥammad bn 'Alī l-Kalbī l-kātib

"el pare de Mohamed (*kunya*) Abdal-là (*ism*) fill de Mohamed, fill d'Alí (*nasab* amb indicació del pare i de l'avi), de la tribu de Kalb (*nisba*), l'escriba (*laqab*)"

En la pràctica, la designació de l'individu no era, naturalment, tan completa i es limitava a un o dos dels diversos elements constitutius.

Relació de NP

Incloem aquí tots els noms de lloc fonamentats en noms personals d'origen islàmic, sense fer distinció entre *ism*, *laqab* o qualsevol altra categoria.

1. 'abū

En la toponímia trobem el reflex d'alguns noms personals en forma de *kunya*.

La kunya pot ser real o metafòrica, i ser usada, en aquest darrer cas, més aviat com un *laqab*.¹⁶⁵Tal com consta a Terés (s.v. *I.ab*), la paraula en si apareix en diverses formes.

a) *-abu* > *av(u)*, *au-*, *ab-* amb pèrdua de la vocal

'abū *Zayd* > *Avuzit*, *Auzit*

'abū *Tawr* > *Autor*

'abū (*ar-*)*rāšiq* > *Avaraxio*, *Aurexi*

Més dubtosos es presenten

b) *-bu* > *bo* amb afèresi

'abū *Qādis* > *Bocoles*

'abū *-n- nafī r* > *Bonafir*

c) *-albu* amb hipercorrecció, absent en el nostre corpus

Albouala, *termine* DCB, 275 a. 996 a Montcada i Reixac (Vallès Occidental) no és pas 'abū 'Al ā', sinó una mala grafia de *Albiniana*.

Procedim ara a l'anàlisi i comentari dels noms que hi estan relacionats. Comencem pels ja identificats:

- 'abū *Zayd*

1. *Palacio Avuzido* a. 982, *P. Avuzid* a.987. Aquesta *kunya* ha estat reconeguda per Coromines (v. *Onom.* VI, p. 134) com origen d'aquest NL antic nom de Ripollet (amb variants posteriors *Auzit*, *Audito*, *Auditum*, *Odito* (Vallès Occidental)).

2. *Audito* en SLM, 376 a. 1056, lloc situat a Canyelles, Castellar del Vallès (Vallès Occidental). Òbviament, la *d* reflecteix una /δ/. La grafia *z* i la ulterior evolució cap a *d* invita a pensar més aviat en una sonora originària. Per tant, ens inclinem més aviat per *Zayd* (Terés 165) que no pas per *Sayyid* o *Sa'īd* (Terés 180), els reflexos dels quals són sovint difícils de destriar.

- 'abū *Sallūm*

El NP *Abusselonis de Vila-rasa* (cartulari d'Elna, doc. 1050) sembla ser l'origen del NL villa *Moselgonas* a.914, *Musilione* a.1050, *Mosselliones* a.1073, *Mossilione* 1043, act. *Mossellons*, *Mossellós* al Rosselló. V. *Onom.* VIII, p. 40.

¹⁶⁵ Per a aquest tipus de denominació, v. A. Areces (1996). "Aproximación al estudio onomástico de la kunya en fuentes romances de Andalucía oriental". *Anaquel de Estudios Árabes*, VII, p. 16-46.

Tanmateix, al costat d'aquests dos, pensem que se'n troben més. La nostra recerca aporta les novetats següents.

- 'abū *Tawr*

Autor, *Mata de DCM*, 28 a.1014, a prop de Terrassa (Vallès Occidental). Podem comparar-hi *Abtaure* esmentat per Terés (44 s.v. *tawr*).

- 'abū (ar-) *rāšiq* / 'abū (ar-) *rašīd*

Pot estar en la base del NL *Valldoreix* (Vallès Occidental). Coromines (v. *Onom.* VIII, p. 43 s.v.) aporta com a forma més antiga *Valle Aurexi* a.993, però *Valle Avaraxio* STC 31, a.988 pensem que correspon al mateix topònim, amb una forma més propera a l'ètim àrab. Areces recull *Abarraxi*¹⁶⁶ i Terés 140, el NP *Abrechd* que podria ser un bon paral·lel. En tot cas, s'aprecia una pèrdua precoç de la consonant final, que té molts més paral·lels si es tractés d'una *q*. Cfr. *alam-bí* < *al-'anbīq* i altres exemples semblants més amunt. També l'accentuació aconsella una forma amb *a* llarga.

Per a paral·leles de l'ús *rašīd* i *rāšiq* en la toponímia v. Terés 141 i 142 respectivament.

- 'abū *Qādis*

Bocoles DCB, 145 a.983, al Maresme. Terés (358) esmenta el NP *Qādis* d'origen berber com a integrant de NL vingalis. També *Hālis* seria possible (Terés 119, on es recullen NP com *Rif Aben Haliz*; *Yahie Halaga*; *Benchalaz*, *Benicalaz*, *Vinachalazo*).

En últim terme, però, s'hi podria veure un reflex de llatí **bucculas*.

- 'abū -n- *naḥīr*

Bonaḥīr vilar de ADC,⁷ (Alt Empordà). Coromines (*Onom.* III, p. 64) considera que es tracta de *Bona fi*, sense tenir en compte la forma antiga. Es tractaria, doncs, de ser certa la nostra hipòtesi, d'una *kunya* "metafòrica": el de la trompeta.

La forma *ab-* és poc freqüent, tot i que apareix en algun cas:

Ablacete Teres p.185 n < 'abū-l-*As'ad*; *Abzaet* TC < 'abū *Zayd*; *Ablauel* TC < 'abū-l-*'Awwal*; *Abtaure* < 'abu *Tawr*

El NL *Villablareix* (Alt Empordà), testimoniats com a *Vila Ablareix* a.888 sense etimologia del tot satisfactòria (*Onom.* VIII, p. 42) encara podria remetre a una *kunya* 'abū -l-*'arīs* o fins i tot 'abū -l-*'arī f*. Cal tenir en compte la presència d'antropònims islàmics en la toponímia de la comarca: *Vilamacolum*, *Vilasacra*, *Regatim*, etc. Per al tractament fonètic, v. *supra*.

Res a fer aquí el NL *Bonisab*, *Bonlisab* CSC, 1163, a.1186 < català *bon li sap* i.e *li sap bo*. Un nom-oració.

2. *Ma'mūn*

Memone, *rio* a.1006, *Maimone*, *rivus* a. 1023, a Caldes de Montbui (Vallès Oriental), actual *riu Maimó*. L'antic nom de Caldes de Montbui sembla que fou *Villa rio memone*. L'etimologia és recollida a *Onom.* V, p.140. Si el NP que hi ha al darrere és *Ma'mūn* (Terés 12) o *Maymūn* (Terés 441) no resulta del tot segur, malgrat la primera atestació sense diftong. El mateix Terés (*ibidem*) constata una confusió freqüent entre els dos noms.

3. *Ġa'far*

Aquest antropònim està en la base de dos NL (v. *Onom.* IV, p. 460).

1) *Jafre de Garraf*, terme d'Olivella (Garraf), *Jafar* a. 1143.

¹⁶⁶ A. Areces. *Ibidem*, p. 35.

2) **Jafre de Ter** (AEM) *Iafar* a.1017. És un dels noms detectats des d'antic. El nom està recollit per Terés 52.

4. **Tamīm**

Nom molt comú (Terés 37). Al territori que ens ocupa, n'hi trobem dos exemples (v. *Onom.* s.v., VIII, 41).

- **Vilatenim**, a l'Alt Empordà *Villa Timinii* corr. *Timimi* a.982 *Villa Tenum* a. 990 *Villa Timim* a.995 < *Temim* amb *imāla* i dissimilació de les nasals.

- *Timim, vila de*, topònim que ja no perviu i testimoniat l'any 990 a Montcada i Reixac, al Vallès Occidental.

5. **Hasan / Hassān**

Antropònim força representat a la toponímia peninsular (Terés 78). Potser hi podem acostar *Castello Azano* SLM, 20, a. 960 *Kastello Azano* SLM, 71 a. 988 *Castello Eizano* SLM 92 a. 998 a Castellar del Vallès (Vallès Occidental).

Hi ha un **Vilardezen** CSC, 758 a. 1045, a Vilalba Sasserra (Vallès Oriental), però sembla que hi correspon l'actual **Vilardeseu** en el terme de Sant Martí de Pertegàs, actualment Sant Celoni (Vallès Oriental), la qual cosa suposa una mala grafia del text medieval.

6. **Hakīm**

Achim, rivo de RO, 1,3,M a.976 act. *Regatim* (Alt Empordà).

7. **Ḥalīfa'**

Hi ha diversos NL anomenats *Gallifa*, tant antics com moderns. V. *Onom.* IV, p. 299.

1. **Gallifa**, municipi al Vallès Occidental (*Galifa* a. 1046).

2. Un paratge antic a Barcelona.

3. Un veïnat a Mont-ras (Baix Empordà).

4. Un mas a Sant Boi de Lluçanès (Osona).

5. Una *quadra de Gallifa* a Cubelles (Garraf).

Terés 121 addueix el NL *Catalalifa* com a prova del seu ús com a NP, però és possible que els NL derivin més aviat del seu ús com a apel·latiu. Llull usa la forma *galifa* i en castellà està testimoniat *gallifa* al segle XIV (*Onom. ibidem*). Tal vegada fou usat com a sobrenom per cristians, com en el cas de *Massot*.

8. **Raḥma'**

Rafema, lloc DSP, 145 a. 1155. El NP *Raḥmat* consta a Terés 136. Caldria suposar una vocal d'anapitxi o bé postular un origen en l'adjectiu *Raḥīmat*.

9. **Rafī'a'**

Rafia, Vila a. 1065 a prop de Ripollet (Vallès Occidental). V. *Onom.* VI, p. 327. Es tracta d'un NP femení corresponent a *Rafī'* (Terés 145) o bé un adjectiu *nisba Rafīyyat* sobre el masculí.

10. **Rifā'a'**

Onom. VI, p. 390 recull l'existència de dos NL sota l'epígraf *RIFÀ*.

1. Un mas a Osona, prop de Sant Sadurní d'Osormort.

2. **Sant Jaume de Rifā**, *Riffa*, *Villa* a. 941 vilar o masada antiga, a Sant Antoni de Vilamajor, Vallès Oriental.

N'hi ha d'altres fora del territori que ens ocupa.

Atesa l'aclaparadora majoria de NL derivats d'antropònims, l'existència d'un NP *Rifā'at* ('constància') ens invita a proposar si més no aquesta possibilitat com a alternativa enfront de la tradicional < *riḥā*, 'molí' v. *infra*, apel·latius comuns.

11. 'Azhar

Masculí de *zahrā*'. Recollit per Terés (164): *ortos Dabnalazar, domos Dabenazar* o *Davenmazar, Alcheria Bemuaraz*, (per *Beniazar*). Pensem que hi ha dos topònims que recullen aquest antropònim.

1. *Vilassar* (Maresme). *Vilazari* a. 981 *Villa Açari* a. 985. Coromines (*Onom.* VIII, p. 54) planteja la possibilitat d'un NP germànic o hebreu en la base del topònim. Pensem que la nostra hipòtesi és la més simple.

2. *Turrem de Azar* DCB, 106 prop de Barcelona a. 974.

Potser també en la *nasab 'umm 'Azhar* (vid. *infra* s.v. 'umm).

12. Muzarra'

El NL de l'Alt Penedès *Almuzarra, Muszarra Almuscarra* (per *Almusçarra*), *St Cucuphas de*, CSC 1024 a. 1159 actual *Mas Montsarra* a Torrelles de Foix (Alt Penedès) (deu ser el mateix indret que el Nomenclàtor anomena *la Musarra* al mateix municipi). Pot tenir diverses aproximacions etimològiques.

En primer lloc, podem temptejar una etimologia de tipus antroponímic. Se'ns ofereixen dues possibilitats.

1) *Muzarra'*: Es tracta d'un participi "*que crece bien*" (Corrientes, s. v). El seu ús antroponímic es constata en el NP *Yamut Ibn Al-Muzarra' Al-'Abdī*, literat del segle x.

2) L'apel·latiu *Masarrat* 'alegria' és també usat com a NP '*Abd Allāh b. Masarrat*'.¹⁶⁷ El cognom italià (sicilià) *Musarra* podria ser-ne un paral·lel.¹⁶⁸ Tanmateix, no es pot descartar que estiguem davant de formes corrompudes de *musāra'*, vid. *infra* III, 9.

Qualsevol de les opcions té els seus punts a favor o en contra. De fet, la primera opció, tot i la transcripció insòlita de la z àrab, és potser la que s'hi adiu més.

13. Saraṭān

Per al NL *Palau Solità* (municipi de Palau-Solità i Plegamans, Vallès Occidental), antic *Palacio Sal(n)athan* a.991, *P.Salatati* a. 997, *P.Salatani* a. 1023, Coromines (*Onom.* VI, p. 134) proposa un ètim àrabic: *qal'a salāṭān* 'el castell dels soldats', després adaptat com *Palatium salathani*. La proposta presenta la seva dificultat per l'ús del plural. Més aviat s'esperaria un NP en singular, evidentment.

Fem dues propostes:

a) acostar el NL *Zaratán* a Zamora i veure-hi un *laqab*: *Saraṭān* ('cranc', animal i signe zodiacal) i conjecturar un canvi *r > l* sens dubte per l'atracció de l'apel·latiu *sala* tan freqüent en la toponímia.

b) *Sulayṭan*, diminutiu de *sulṭān* podria ser una opció viable, tot i el vocalisme.

Tanmateix, per a la vacil·lació de la vocal inicial, v. *supra*. Labarta¹⁶⁹ testimonia *Solaytan / Zolaytan < Sulayṭan* com a NP entre els moriscos valencians. Cal dir que la paraula *sulṭān* sembla significar més aviat un concepte abstracte que un individu en origen i no sembla corrent en l'onomàstica més antiga. És per això que ens inclinem per la primera proposta.

14. Salama

Salama, Villare de a. 951 DEC 67, *(49), 9 L a la Selva. Podria tenir relació amb Terés 187 s. v. **salama**.

15. Saḥr

Vilasacra (AEM) ant. *Vilasaccari* a.974. Nom recollit a la compilació de Terés 221. *Ṣajr* 'roca' que el qualifica com a "nombre bastante usado en la antigua toponimia árabe y eventualmente conservado en la posterior". Diferent interpretació a *Onom.* VIII, p. 52, que hi veu un NP d'o-

¹⁶⁷ V. (1990). *Estudios onomástico-biográficos de Al-Andalus*, IV, p. 21. Granada.

¹⁶⁸ V. G. Caracausi (1994). *Dizionario onomastico della Sicilia*. Palermo, s.v.

¹⁶⁹ V. A. Labarta. *La onomástica de los moriscos valencianos*. Madrid, p. 233.

riegen germànic, tot i que exposa la hipòtesi d'un origen semític, ja sia hebreu o àrab, sense coincidir, però, amb el que nosaltres proposem (arrels *s-q-r* o *s-k-r*, menys productives).

16. *Şumayl*

Cemel, *Cros qui dicunt de* a. 1008, *Cloto de Zemel* a. 1100, actualment el Clot, barri de Barcelona. Per etimologia popular s'arribà a Clot de la Mel.

Coromines (v. *Onom.*, III, p. 389) proposa una etimologia d'origen grec: *κεμῆλιον* 'tresor' que creiem que resulta poc convincent, bàsicament per la falta total de paral·lels. Pensem que no fóra desencertat proposar un ètim aràbic, *Şumayl* (Terés 230), la qual cosa explicaria la *ç*. És ben sabut que la *s* àrab és transcrita generalment com a africada (cast. *ç* > *z*, cat. *c*, *ç*). Existeix, d'altra banda, el testimoni d'un NP *Zumela sarrazeno*, DCMa 78.

A la transcripció d'aquest nom en llatí trobem les variants *Zamahil* i *Zumahi*¹⁷⁰ i Terés recull variants com *Zima(h)el* y *Zumahel*. Els NP f gallecs *Zemal*, *Zemel* (TC) i els NL andalusos *Cerro de Zumel* i *Zumel Redondo* (Jaén) podrien ser agrupats aquí (v. Terés *ibidem*). Els altres NL similars citats a *Onom.* (*R. de Zomeli*, ribagorçà) són d'arrel bascopirenaica, cfr. basc *zumel* "carrasca, coscoja".

17. 'Abd

L'apel·latiu 'abd 'esclau, servidor', determinat per alguna de les denominacions d'Al·là serveix per formar nombrosos noms teòfors.

-'Abd 'Allāh

Aquest NP, un dels més freqüents del món islàmic, es troba en dos topònims antics:

1. *Abdella*, *Villar de DCB*, 102 a.972 *Abdilla*, *Uillar DCB*, 240 a. 993 a Vilanova del Vallès (Vallès Oriental).

2. *Catalodela* CSC 1063 a.1167 a Sant Joan Despí, Baix Llobregat, sens dubte *qal'at 'Abd 'Allāh* 'castell d'Abdal·là' amb metàtesi de les consonants i reducció del diftong secundari *au(d)* < *ab(d)*.

* *calatabdela* > *calataudela > *catalaudela > *catalodela*

-'Abd ar-raḥmān

Onom. VI, p. 333 s. V. *Rama* esmenta dos NL que es fonamenten en aquest antropònim.

1. *Rama*, antic veïnat a Bàscara (AEM). Les formes antigues *Abdirama* a. 840, *Aderama* a. 844 i la referència documental a un individu, presumiblement mossàrab, de nom *Abdirrama* a la zona no deixa lloc a dubtes.

2. *Rama*, veïnat vora el Ter, al terme de Ripoll, entre Ripoll i Sant Joan de les Abadesses.

L'evolució *Abderama* > *Aderama* > *Derama > *Rama* (amb deglutinació de la primera síl·laba interpretada com a preposició) es confirma per l'abundància de formes antigues.

19. 'Alqamat

Actualment nom d'un riu i també *Àlguema* / *Àlgama*, *Santa Llogaia d'Àlgama* (Alt Empordà).

Coromines (*Onom.* II, p. 139 s. v.) dóna una interpretació totalment diferent, d'arrel cèltica, tot i que apunta la possibilitat d'un origen aràbic, que ell mateix descarta. No és vàlida l'observació de Coromines sobre el caràcter hidronímic original del topònim, ja que la primera atestació és *Villare Algama* a. 914. En tot cas, el riu podria haver pres el nom de la vila (o de la persona, cfr. casos com *Freser* o *Francolí* o el *rivus Maimone* citat *supra* s. v. *Ma'mun*).

El nom apareix entre els citats per Terés 304, que el considera en la base de NL com *Alcaman*, *Alkama*, *Alcaman*, *Abaiub iben Alkama*, *Sam Alkaman*.

20. 'Alī

Una sèrie de topònims antics de la zona del Vallès Occidental semblen contenir aquest antropònim, un dels més difosos del món islàmic.

¹⁷⁰ V. R. P. Dozy (1982). *Historia de los musulmanes de España*. Madrid. I, p. 245 n.

Alli, *Villa de*, DCM, 29. a. 1016 Prop de Terrassa (Vallès Occidental). La forma *Villa de Alique* DCM, 1 a. 916 deu ser-ne una corrupció gràfica o bé provenir de NP *Ḥarīq Ibn Ḥarīq. Ali, Terra de* CSC 329 a. 987, prop de Valldoreix, a l'antic terme d'Aqualonga.

Viladzali CSC 782 a. 1103 < * *Vila de Ali*, a Castellar. Per a la grafia de la preposició *de*, cfr. *Villazocua, Villadocova* < *Villa de Occua* (v. *infra*). Sembla que ha seguit una evolució *de V > *di > *dy > dz*, z.

21. 'Uqbat

Occua, Villa de SLM a. 982, prop de Terrassa, (Vallès Occidental). En aquest antic topònim vallesà potser trobem un reflex d'aquest antropònim, vinculat al nom dels primers conqueridors àrabs, tal com queda dit en la introducció d'aquest apartat. La versió llatina a la Crònica Mossàrab és *Auccupa*, i *Occua* deu reflectir una pronúncia *Occuva. El topònim apareix posteriorment a SLM com *Villa de Occua* 988 *Villadocoua* 1009 *uilla zocoua* 1009 *rio de Uilazocua* 1009. Pot tenir relació amb (Can) Viloca, prop de Terrassa.

El NL valencià *Beniopa* està format amb el *nasab* d'aquest nom.

22. Maqrūm

Villamacolum (Alt Empordà), *Villa Maquerone* GI, 910 *(47) 5L a. 910, *villa Mocoron* ADC, 2 a. 913. Sembla procedir d'un NP *Maqrūm*, participi passiu de *qarama* 'mordiscar, picar, satirizar'. El seu ús onomàstic queda demostrat pel NP *Rabī'a' ibn Maqrūm*, poeta dels primers temps de l'Islam, autor arcaic les composicions del qual es conserven a les *Mufaḍḍaliyāt*. Coromines a *Onom.* VIII, p. 45 admet un origen àrab, però es decanta per un altre antropònim en la base.

23. Marwān

Maruano, Collum de (Alt Empordà) DEC, 51 *(36), 9E, a.953.

Dolors Bramon¹⁷¹ dóna constància d'un *Qalāt marwān* (sic) transmès per Ibn Hayyan, pressumiblement situat al litoral català i el posa en relació amb *cala de Marvano* a. 1123, recollit per B. Alart en el seu *Diccionari de la llengua catalana*, III, p. 16, que sembla que ha de situar-se prop de la desembocadura del Ter. *Onom.*, p. 195 s. v. *Marfà, Marvà* recull una *Cala de Marbano*, possiblement entre Colera i Banyuls que deu ser la mateixa. Res a veure aquí els reflexos de *Marfà*, antic antropònim d'origen gal·loromànic. El nom àrab és recollit per Terés 384.

24. Mūsà

El Nomenclàtor recull l'existència de la *riera de Mussa*, a l'Anoia. La manca de documentació antiga impedeix donar més pes a aquesta equació, d'altra banda, perfectament plausible. Per a reflexos de *Mūsà* a la toponímia v. Terés 393.

25. Nubāta'

Navata, a prop de Santa Llogaia d'Àlgama (AEM), *Navata* a. 1031. Existeix en àrab l'apel·latiu *nubāta' / nabāta'* (Corriente, s. v.) amb el significat de 'brot, plançó' i un NP *Nubāta' / Nabāta'* cfr. la *kunya* de *Aṣḥāg bin Nabāta'*, company d'Alí, el gendre del profeta. Una altra explicació a *Onom.*, V, p. 451. Si s'accepta la nostra explicació, no hi ha dificultat en associar-hi el NL *Navata* (Madrid).

26. Mundir

Mundar, ipso CSC, 139 a. 981 (Vallès Oriental) a Paret del Vallès (Vallès Oriental). Terés (Terés 398) dóna abundants referències d'aquest NP (gramaticalment, un participi) que apareix amb article o sense en nombrosos antropònims i topònims: *Almundar, Abolmondar, Abolmondar, Mondar, Mundar*.

¹⁷¹ Referència a D. Bramon, R. Lluç Bramon (2002). *Mots remots, setze estudis d'història i toponímia catalana*. Girona, p. 63.

27. *Maymūn*

V. *supra* *Ma'mun*.

28. *Hilāl*

Villa Filar a.899, *Filali*, *villa* a. 1000 prop de Terrassa (Vallès Occidental). V. *Onom.* VIII, 37 i Teres 422. La *i* final no deu ser marca de *nisba*, sinó més aviat indicatiu de genitiu. Existeixen les variants *Vilafilar*, *Vilafillar*, *Villafilar*.

29. Dubtosos i hipotètics

Atesa la difusió una mica pertot de NL d'origen àrab, és possible acostar per pura assonància alguns noms de lloc sense etimologia fermament establerta a ètims àrabs o berbers. A continuació en fem una relació purament conjectural.

29.1. *'Amān' Allāh*

Hi ha un seguit de NL que presenten una forma similar i que no encaixa prou bé amb cap ètim ni romànic ni germànic. V. *Onom.* VIII, p. 47, que proposa una etimologia basada en NP germànics.

1. *Paladalmalla* a.1041, *Palatio Almanla* a.1054 *Palacii Almanla* a.1122, *Palacii Damenla* a. 1134, antic nom de Montornès.

Hi ha un *locum Amanre* CSC 411 a. 997 a Montcada i Reixac que hi pot tenir relació o bé < NP *Amalred*.

2. *Vilalmanla* 1291 so de la Selva prop de *Marata*.

3. *Vilamalla* (AEM) *Vila Dalmalia* a.974.

Si més no algun d'aquests topònims es pot aproximar al NP *'Amān 'Allāh* "protecció de Déu". Tot i que no està recollit per Terés, és nom freqüent al Marroc (pron. /amánulla/), on sí que hi trobem paral·lels com:

Hizb 'Allāh "el partit de Déu" (Terés 75): "Se refleja en RV Izballa e Hizballa, y RM Hizballa",

Hawt 'Allāh (Terés 105) ("protecció de Déu"> *Faudella*,

Faḍl 'Allāh Fatarella, *la* (una altra explicació a *Onom.* s.v.).

29.2. *Hābūs*

ipsa Abbuza CSC 648, a. 1066 a Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat). Existeix un NP d'origen berber *Hābūs* (Terés 66) del qual podria ser-ne el nostre *Abbuza* una forma femenina. Existeix *Abus Abuz* a València.

29.3.- *'Ayš*

Valldeix, *Valedex* a. 1006 *Valle Adexio* a. 1043 terme de Mataró al Maresme. *Onom.* VIII, p. 415. Terés 323.

29.4. *'Ā'id*

Viladeid GX,2*(50) 6 M, a. 939 a l'Alt Empordà <* Vila de *'Ā'id*.

29.5. *Kulayb*

Culip, *Cala* AEM. *Cala Chulip* a.1030 a l'Alt Empordà. Una altra explicació a *Onom.* III, p. 175. Per al nom àrab, v. Terés 373. Tot i que sobta trobar un NP àrab en aquest context, cfr. *marwān supra*.

29.6. *Sa'id/ Zayd / Sayyid*

Izaide, *torrent* de DCB, 177, a. 988 a Montcada i Reixac. La *i* inicial resulta *desconcertant*.

Pot tractar-se de l'article *al* > *as-/az-*. Terés recull noms d'aquesta índole s. v. 165 *zayd Aceit Abeyubron*, *Aceyt Abalfachin*, *Aboabdille Alorqui Açeyte*, s.v. 180 *sa'id Benazaide*. O bé *as-say-yid*.

No es pot descartar un ètim germànic, a partir d'un NP en *-(h)aid-< *Is-haid?*

29.7. *Mulaḥa'* / *Mullāḥa'*

Vilamulaca al Rosselló. V. *Onom.* VIII, p. 40. Testimoniat com a *Mulaca* r a. 973 o 1171. També existeix un NL menor *Mulaca* a Perestortes. Malgrat els esforços de Coromines, creiem que hi ha massa dificultats per aproximar el topònim rossellonès al mot àrab que significa 'bonica, formosa', però que, primer, no està testimoniats com a NP i, segon, mostra una infreqüent evolució *ḥ* > *c*. Atesa la circumstància, potser fóra millor suposar en la base un *abu-l-ḥakam/abu-l-ḥākam*, amb

1. Pèrdua de la *-m* final regular cfr. *alfama* < *al-ḥammām*,
2. *ḥ* > *o* com a *ḥakīm* > *Achim*
3. *bu* > *mu* com a *Mossellons*

29.8. 'Umm

És possible rastrejar alguna resta de denominació pel matronímic en topònims com:

- 'umm 'Azhar

Domezar, villa ACA, 464, a.1055, *Villa de mezar*, ACA, 663, a. 1066 a Cervelló (Baix Llobregat).

- 'umm 'As'ad ?

Amasat, manso a. 1205 prop de Palautordera (Vallès Oriental), *Onom.* II, p. 181.

Com que existeix documentat un NP f. *domna Amasalt* (Miret S Templ. p.68 ref. a *Onom.*, V, p. 241 s.v. *Maüt. La*) < germ. *Madahildi-/Madald-*, és més fàcil pensar en un ètim germànic del mateix tipus.

Exemines DC 2, 383, a. 992 / *Examines* CCM, 65 *(18) 14 a prop de Girona no és àrab, tot i el que s'indica a l'Atlas del Comtat de Girona, p. 36. Més aviat del llatí vulgar **examenes* pl. de *examen* 'eixam'. Deu fer referència a l'abundància de ruscós.

Nisba

L'ús d'aquesta mena d'adjectius denominatius és freqüent en la toponímia. D'una banda, designa individus, que tenen un adjectiu d'aquest tipus com a *laqab*: *Al-Hilālī* "el qui pertany al llinatge de *Hilālī*". D'una altra, sembla equivaler a sufixos com *-anus*, *-acus*, i similars, que indiquen possessió.

Entre els topònims, predomina la forma femenina:

<i>Filella</i>	<i>Onom.</i> IV, p. 219	< <i>Hilāl-iyya'</i>
<i>Farfanya</i>	<i>Onom.</i> IV, p. 192	< <i>Farhān-iyya'</i>
<i>Matarranya</i>	<i>Onom.</i> V, p. 237	< <i>Mitrān-iyya'</i>
<i>Zalamea</i>	Terés 189	< <i>Salām-iyya'</i>

Sembla que la prosòdia actual indica una accentuació paroxítona en tots aquests casos. Sobre el problema que presenta aquest tema, v. *supra*, Prosòdia.

En connexió amb aquests noms, hi ha un nom l'etimologia del qual no ha quedat encara ben resolta. Es tracta de *Bellulla* (*Onom.* II, p. 303), població del municipi de Canovelles, Vallès Oriental, que pensem que pot provenir de *Bahlūliyya'*, *nisba* de NP *Bahlūl* / *Buhlūl* (Terés 33).

Bahlūliyya' > **Ballulla* > *Bellulla*

Per a la fonètica, cfr. *Cella* (Teruel) < *sāhla'* *call* < hebr. *qaḥal*

Bolulla a València podria ser un cas similar, tot i l'opinió de Coromines (*Onom.* III, 59.)

Un altre topònim que podria encabir-se aquí podria ser *Bitamenia* a. 868, *Bitaminia* a. 909, *Vitdamenia* a.989 antic nom de Santa Maria de Palautordera (Vallès Oriental), per al qual Coromines (v. *Onom.* VIII, p. 10) proposa una etimologia llatina poc satisfactòria, *vita* *amoenia, on *amoenia* és una variant no testimoniada de *amoena*, paraula que, d'altra banda, no ha deixat cap rastre romànic.

Atesa la relativa abundància de topònims d'arrel aràbiga que hem trobat a la zona, pensem que no fóra desercertat cercar una etimologia d'aquesta índole. Potser *Bint Hamaniya*, amb un NP f. *Ḥammāniyyat* formant *nasab* amb *bint* 'filla' cfr. noms com els que recull Coromines *Onom.* I, p. 140 *Ḥammānī Ḥāmennī Ḥamīna'*, d'on *Femenia* a Mallorca o, tal vegada, i és la hipòtesi per què ens inclinem *bi -t-tamīniya*: "en els dominis de *Tamīn*" (Terés 37). Es tractaria d'un cas d'aglutinació de la preposició: cfr. *Encamp*, *Enviny*, *Estambul*, *Dax*, etc. Vegeu també *Rafī'* "a *supra* i *ḥawz infra* per a possibles casos de *nisba*.

II. NOMS TRIBALS I ÈTNICS

L'establiment de clans nord-africans d'ètnia amazic és ben coneguda pels historiadors i ben documentada en la toponímia.¹⁷² V. Balañà p. 144-145 per a més informació. A la zona que estudiem, existeix una petita representació d'aquesta mena de noms de lloc. Igualment, hi ha algun exemple espars de nom tribal àrab.

a. Àrabs

1. *Qurayš*

Dins dels clans àrabs, el nom tribal dels *Qurayš* segurament està present en el NL *Alchurex* *Alcurex* (corromput en *Aleurex*) CSC 856, a. 1121 a Martorelles (Vallès Oriental) < *al-qurayš(i)*. Aquest nom tribal és present en altres topònims de l'àmbit lingüístic català i castellà:

Massalcoreig (Lleida) < *manzil al- Qurayš*

Purament especulatiu és suposar que el NL *Samalús* (Vallès Oriental) sigui una metàtesi de *manzil 'Aws*, *Massalús > *Samalús* on trobaríem un reflex de la tribu dels *Aws*.

b. Berbers

1. * *Gellidā* ' = *Banu Gellidassen*

Gelida, *Gellita* a. 963, *Gelide* a. 1058, *Gelida*, a. 1064 (Alt Penedès). La relació amb l'apel·latiu (i NP) d'origen amazic (*a*)*gellid* (Terés 367: *qillid* "Sustantivo berberisco ("reyezuelo"), cuyo frecuente uso en suelo hispánico consta por obras como el Cancionero de Abencuzmán, y que parece reflejarse en HG *Aguilid*, *Guyliid*, *Geniguelid*, tal vez *Güelid/r*") ha estat proposada per Barceló, (v. nota 14) tot i que no directament. Hi veu un reflex dels *Banu Gellidassen*, sense que quedin ben explicades les diferències.

Coromines (*Onom.* IV, p. 34) proposa una etimologia aràbiga sense fer referència a cap vincle amb l'amazic.

Potser el que podríem suposar és l'existència d'una forma * *Gellidā* ', anàloga a *Maḡrāwa'*, *Zanāta'* *Maḡāra'* com a denominació primitiva dels *Banu Gellidassen*, fracció dels *Maḡārat* (E. I s.v. *Maḡhāra*). Els altres noms que hi semblen relacionar-se s'ajusten a aquesta protoforma:

Argallite (Albacete), *Argelida* (Castelló), cognom *Chillida* i var.

¹⁷² M. Barceló (coord.) (1999). *Musulmans i Catalunya*. Barcelona, p. 113 i s. En la mateixa obra es troba bibliografia relacionada.

2. *Madyūna'*

Mediona, Sant Quintí de municipi a l'Alt Penedès. Midiona a. 954. Etimologia ben establerta per Coromines Onom. V, p. 243. Els Madyūnat són una subdivisió dels Banū Fatīn.

3. *Maḡrāwa'*

1. **Maguerola**, *Magerova* a. 985, *Magarova* a.988, lloc a Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental).

2. **Maguerola**, *Magarova*, a. 1141, lloc entre Abrera i Esparreguera, Baix Llobregat

Aquests dos NL poden tenir el seu origen en l'ètnic *Maḡrāwa'*, branca dels *Zanāta t* i una confederació de tribus berebers de les més importants (E.I s.v. *Maghrāwa*).

Igualment, hi ha un estany al delta del Llobregat amb aquest nom. Tanmateix, sembla probable que en aquest darrer cas ens trobem en un origen secundari, a partir del cognom dels propietaris dels terrenys.

La forma amb *l*, que és l'actual, resulta de mal explicar. Possiblement es desenvolupà per analogia amb els diminutius en *-ola*. Coromines (*Onom. V*, p. 135) també es decanta per un ètim semític, tot i que no d'aquest tipus:

mahrūb 'destruït, arruïnat'.

4. *Maṭṭāra'*

Magòria (*Onom. V*, p. 131) lloc antic, ara actualment usat només com a designació d'una riera. La forma antiga és *Mogoria* a. 1002. L'origen d'aquest topònim podria trobar-se en un adjectiu nisba *Maṭṭāriyyat* derivat de *Maṭṭārat*, una de les divisions tribals més importants dels berbers que van arribar a la Península (E.I s.v. *Maṭṭhāra*).

5. *Miṣ(u)rāta'*

Existeixen dos NL *Marata*.

1. Localitat al Vallès Oriental, terme de les Franqueses *Mesarata* a. 895 *Meserata* a.990.

2. Veïnat de Maçanet de la Selva (la Selva) *Maserata* a. 1294.

L'origen del nom creiem que s'ha de cercar en els *Miṣ(u)rāta'*, tribu amazic de Líbia que dona nom a la ciutat del mateix nom (E.I s.v). Les formes antigues del topònim vallesà són prou evidents. Els *Miṣ(u)rāta'* en són una divisió. El topònim *Mislata* a València pot ser una confirmació de la presència d'aquest clan a la Península. Coromines (*Onom. V*, p. 186) hi dona una altra interpretació: *miṣrāt* 'límits', dona un ètim aràbic, que creiem que, a tenor del que hem anat veient, és probable que sigui preferible substituir per la nostra proposta.

6. *Zanāta'*

La nata. *Senata* a.1003 *Sanata* a.1176, agregat al municipi de Palautordera (Vallès Oriental). Òbviament, la forma moderna mostra la substitució de la síl·laba inicial *sa-* analitzada erròniament com l'article arcaic per la forma d'article més moderna *la-*. Tot i que Coromines (*Onom. VII*, p. 34) encerta en considerar el topònim d'origen àrab, la nostra proposta és veure-hi un reflex del nom tribal *Zanāta'* que connecta el topònim vallesà amb que pensem que pot tenir en la seva base el nom tribal berber cfr. *Adzaneta Zaneta* (Castelló) i *Ceneta* (Múrcia).

Tot i que alguns queden fora de l'àmbit geogràfic del nostre estudi, expressem els nostres dubtes en relació amb la connexió entre els *Labīd* i els NL de lloc que es relacionen.

Lavit (Alt Penedès) *Onom V*, p. 18. No hi ha en principi motiu per dubtar de l'ètim llatí * *illa vite*.

Civit (Segarra) *Onom. III*, p. 380 ja dona com a ètim un NP *Sabīd*.

L'Albi i no **l'Albí** (les Garrigues) *Onom. II*, p. 83. Un ètim llatí *alveus* resulta inobjectable.

Igualment la semblança entre els *ṣanhāga'* i *Saneja* a la Cerdanya és purament casual (*V. Onom. VII*, p. 36). El topònim cerdà és fàcilment relacionable amb un seguit de topònims d'origen iberobasc.

Subarbar, lloc al Vallès Occidental, actualment **Sobarbe**, a Sabadell (*Onom*, VII, p. 144) no té res a veure amb els NL **Monzalbarba** a Saragossa y **Berbel**, a Granada < àrab *barbar*. Més aviat és un *sub barbaro* / *sub barbari* (*fundo*) ‘al peu, al costat de (la finca de) Barbarus’, és a dir, de l’actual **Barberà del Vallès** < *Barbarianus fundus*.
Res a veure tampoc *Marroch* (riu o torrent **Marroc** a Vilablareix) CSG, 370. Més aviat < *mas Roc*.

c. Cristians

Menció a part mereixen els topònims que contenen la paraula àrab per a ‘cristià’: *rumī*, f. *Rumiyya*, pl. *rūm*.

Terra de Rum CSC 130 a. 978 a Olèrdola (Alt Penedès)

Collum Rumi (AEM), DEC, 58 *(14), 5B a. 946 actual *Puig Rom* (*Onom*. VI, p. 335).

Vinya de Rumia, DSP, 54 a. 1064 a Terrassa.

Tot i que, especialment en el femení, pot haver-hi confusió amb *romia*, f. de *romeu* DECLCat s.v. *romà*.

III. APEL·LATIUS COMUNS

Per les raons exposades més amunt, són infreqüents els noms de lloc basats en apel·latius comuns. Dins la seva raresa, apareixen més sovint com més al sud ens desplaçem. De fet, els topònims que incloem en aquest epígraf i que estan situats al nord del Llobregat admeten també una interpretació com a derivats de noms personals.

Hi manquen gairebé per complet apel·latius referits a hidrònims i orònims, que són el millor testimoni d’arrelament de la llengua al territori. En canvi, trobem algun exemple esporàdic de topònims vinculats a l’ocupació militar, al culte religiós i l’explotació agrícola. En concret, els termes *rābiṭa* ‘ràbida’ i *qal’a* ‘castell’ apareixen a la que fou zona fronterera del Baix Llobregat.

Deixem naturalment de banda els noms de lloc fonamentats en manlleus àrabs com ara *ràfol* < *rahl*, *rafal* (*raḥál* hispanoàrab), *ràfec* < **raffa**, *raval* < *rabaḍ*.

Relació de noms

1. *bi’r* ‘pou’

Bir al-galf a Sant Cebrià de Rosselló (*Onom.*, VIII, p. 41 s.v. *Vilamulaca*). Tanmateix, ens sembla millor veure en el segon element un reflex de *ḥalf* ‘posterior, del darrere’, i.e. ‘el pou del darrere’ que no pas la complicada explicació que consta a l’*Onom*. Per a la fonètica, v. *supra* a la introducció i cfr. *Gallifa* < *Ḥalifa*.

2. *balada* ‘poblat’

Aquest terme àrab, abundantment representat en la toponímia hispànica *Albelda*, *Albalate*, etc. està en la base de dos topònims ja extingits i d’un d’actual.

- (*A*)*blada* DCB, 279, a.955 *loco que dicunt Amblala* DCB, 290 a. 966, *Ablara* DCB 296 a. 977 *Amblara*, DCB, 297 a. 997 a Montcada i Reixac.

- *Valle ambulada, mansus* CSC 1071 a. 1169 (Vallès Or.)

Cal veure en la primera síl·laba *a(m)* l’article *al-*, que sovint apareix sota la forma *am-* davant consonants labials.¹⁷³

- **La Bleda**. *la Bleda a. 1048*, a Sant Martí Sarroca, (Alt Penedès), v. *Onom*. III, p. 35.

Res a veure un *pug ambalat*, a. 1399 (Inv. L. Cat, VIII, 475 ref. a *Onom*. II, p. 181) sembla ser que a la Cerdanya. Deu haver-hi al darrere un NP *Involatus* (*Onom*. VIII, p. 48) per a formes similars. Potser *vallis ambulada* també pertanyi aquí.

¹⁷³ V. J.M. Nadal, M. Prats. (1982). *Història de la llengua catalana. 1/ Dels inicis fins al s. xv*, Barcelona, p. 236.

3. *ganna'* / *ginān* 'jardí'

gina, colle qui dicunt ACA, 100 a.1011, a Sant Pere de Riudebitlles (Alt Penedès). Lloc desconegut.

4. *hawz* 'districte rural'

Alfou, Sant Julià d', *Alfoze* a. 972 ; *Alfodio* a. 1177, terme de Sant Antoni de Vilamajor (Osona). Coromines (*Onom.* II, p. 130) proposa l'aproximació al castellà *alfoz* < àr. *al-hawz* 'territori rural que depèn d'una vila'. Tanmateix, cal tenir en compte que la paraula sembla indicar una certa estructura administrativa que no sembla clar que es pugui demostrar en la zona. Els *alfoz* castellans i gallecs presents a la toponímia assenyalen més aviat un manlleu de l'àrab (*alfoz* és un terme usual en castellà medieval cfr. DCEC, s.v) que una presència i dominació efectiva dels musulmans.

Per això proposem una sèrie d'alternatives:

Al-fawzī: *nisba* de *Fawz*. Nom abstracte ('triomf') eventualment usat com a NP: 'el de Fawz'.

Al-hawzī: 'el del districte rural', cfr. NL *Alfocea* < *Al-hawzyya'* a Saragossa.

Això explicaria la *i* original que mostren les formes com *Alfodi-o*, etc. Altrament, si la *z* fos realment final, difícilment hauria ensordit, com a *arròs* < *ar-ruz*. De ser així, la forma *Alcozi*, a. 941 podria analitzar-se com una variant amb desenvolupament *h* > *c* (amb algun exemple esporàdic) o bé com un error de transcripció (v. *Onom. ibidem*).

5. *rābiṭat* 'ràbida'

La Ràpita, poblat a l'Alt Penedès, agregat a Santa Margarida i els Monjos. V. *Onom.*, VI, p. 340. No creiem que pugui associar-se a aquesta arrel el NL *Molanta* (*Sant Pere Molanta* a l'Alt Penedès) *Onom.* V, p. 305 *Palacium*.

Moranta a. 1010. Més aviat és d'origen antroponímic, possibilitat que l'*Onom.* apunta, però descartada cfr. NP medievals *Moronta* a Catalunya, *Mauranta* a Galícia < germ. *Mauranta/Mauranda* (*Onom.* V, p. 39).

6. *tarbī* ('a') 'quadra, edifici quadrat'

Terue, ipsa SLM 18, a. 958, 65, a.983 a Castellar del Vallès (Vallès Occidental). Per al final, cfr. *Alcale, Gelide*. Cfr. *tarbea* en castellà DCECH s.v.

7. *riḥā* 'molí'

Rifā (Osona i Vallès Oriental) < *riḥā*. Per a més informació, v. *supra* 1. 10 s.v *Rifā*'at.

8. *masʿīd* 'mesquita'

Mischideles CSC I, 269 a. 997, *Meschideles*, III, 94 a. 1030 actualment *Mesquidelles* a Rubí (Vallès Occidental) és un diminutiu romànic d'aquest mot.

Hi ha un altre NL homònim al Baix Penedès. V. *Onom.* V, p. 264.

9. *musāra'* 'passeig, lloc per on passejar-se'

Almoszara, via de SLM, 458 a. 1079 a Sant Martí de Mura (Bages). Com es pot veure, es tracta d'un nom redundat, com Val d'Aran o Montgibeddu.

Cal senyalar l'existència de topònims actuals del Bages que hi semblen relacionats:

- *serrat de Mussarra* (Monistrol de Calders/ Talamanca),
- un mas anomenat la *Mussarra* a Monistrol de Calders.

Es tracta d'una modificació del topònim antic, per influència del sufix *-arra*?, o bé la forma antiga és un error de transcripció i tenim aquí un representant del NP *Muzarra*' (v. *supra*.12.)?, o no hi ha cap relació entre els dos? Ens inclinem per la primera hipòtesi. (V. *Onom.* V, p. 431, s.v *Mussara, la*).

10. *ḡay‘at* ‘aldea’

Aldeia, *Vinea de CSC* 1155 a. 1184 a Olivella (Garraf).

11. *garraf* ‘riu o canal’

En la base del topònim *Garraf*, *ipso garrafo* a. 1101 originàriament castell, poblet i després comarca, cal veure-hi aquest apel·latiu del lèxic agrari, segons Barceló “a river or channel of running water”. Segons Coromines (*Onom.* IV, p. 32), també pot ser derivat d’un NP *ḡarrāf*. El *Pla de Garrafa*, a Besora de Ripollès pot tenir a veure més aviat amb l’apel·latiu *garrafa*. Existeix un NL *Almugara, locum*, CSC 889, a. 1127 *Almugara, mansum* CSC, 1249 a. 1204 al Baix Llobregat.

13. *maḡarr* ‘refugi’

Almaḡar, manso, a. 1124, a l’antic terme d’Eramprunyà, act. Gavà (Baix Llobregat). Coromines (*Onom.* II, p. 150 s.v. *Almaḡrà*) el posa en relació amb el topònim lleidetà *Almaḡrà* i li cerca una etimologia basada en l’arrel *f-r-‘*.

14. *maḡsafat* ‘vila d’esbarjo’

Masquefa (Anoia). *Machizepha* a. 963 de l’àrab *maḡṣafa‘*, *nomen unitatis* corresponent a *maḡṣaf* “*maison de campagne*”. V. *Onom.* V, p. 220.

Una partida rural a la Bisbal del Penedès du el mateix nom. Podria ser difusió a partir d’un cognom.

15. *qal‘at* ‘castell’

Aquest apel·latiu, tan comú en la toponomàstica aràbiga, apareix en uns quants noms de lloc antics:

- *Alcale* a. 965 antic nom de Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat). *Onom.* II, p. 94 s.v. *Alcalà*.

- *Catalodela* CSC 1063 a. 1167 a Sant Joan Despí, Baix Llobregat < *qal‘at ‘Abd Allāh v. supra* s.v. *‘Abd Allāh*.

És possible que *Calaht* (, *puio*) OM, 1522, *(66), 15 J a.922, a Gaià, Bages, hi tingui relació. En tot cas, es tractaria d’un plural *qal‘āt* ‘els castells’, per poder retre compte de la *t* final.

Res a veure amb això els diferents *Calabuig* que apareixen en el domini català, que són evolució del NP *Calepodius* (*Onom.* III, p. 180). Manca en el nostre territori representació de *qaṣr*: només en l’antic comtat de Manresa, però en l’actual comarca de la Conca de Barberà trobem *Alchacaran, turres de CR* 19, 373 2 S a. 976 < *al-qaṣrāni* ‘els dos castells’ cfr. *Alcazarén* a Valladolid. Aquest NL sembla que era situat als plans d’*Almenara* < *al-manāra*, a Santa Coloma de Queralt.

16. *munyaṭ* ‘hort’

La Múnia, mas i riera, a Castellví de la Marca (Alt Penedès), *Onom.* II, p. 161, *Múnia* a Santa Maria de Miralles (Anoia). *Almunia* ACA 731, 732 a Sant Just Desvern (Baix Llobregat) està usat potser més aviat com a apel·latiu comú.

17. *hurī* ‘graner’

Alfori, CSC 1033, a. 1160, lloc antic a prop de Piera (Anoia). Nombrosos *representants* de *hurī* arreu del domini català. V. *Onom.* II, p. 129.

Res a veure amb l’àrab les diverses *Cirera* i var. de la nostra toponímia < lat. *cerasea*. Díficil pronunciar-se sobre *Marro*, *castell de OM* 390 13 O, a. 993 a Rajadell, Bages < àr. *al-marr* ‘el pas’, o cat. *marro* ‘marrada’ o *Caphels, rio de OM*, 1180, a. 974 a l’antic comtat de Manresa. Potser error per *cappells*?

Tampoc el topònim rossellonès *Aixoar* (Le Choua) que cita Balañà (p. 25) cau dins del nostre àmbit, ja que no és més que l’ús toponímic de l’apel·latiu català *aixovar*, tot i que el seu ètim sigui àrab.

BIBLIOGRAFIA

- ARECES, A. "Aproximación al estudio onomástico de la kunya en fuentes romances de Andalucía oriental". *Anaquel de Estudios Árabes*, VII, (1996), p. 16-46.
- BALANÀ, P. *L'islam a Catalunya (segles VIII-XII)*. Barcelona, 2002.
- BALANÀ, P. *Els musulmans a Catalunya (713-1153)*. Barcelona, 1993.
- BARCELÓ, M. (coord.). *Musulmans i Catalunya*. Barcelona, 1999.
- BARCELÓ M. i VEA, L. "Un bou que era una planta: Contribució al lèxic tamazight dels Gelida". *Faventia*, núm. 18, fasc. 2, 1996, p. 93-98.
- BOLÒS J., HURTADO, V. *Atles dels Comtats d'Empúries i Peralada (780-991)*. Barcelona, 1999.
- BOLÒS J., HURTADO, V. *Atles del Comtat de Girona (785-993)*. Barcelona, 2000.
- BOLÒS J., HURTADO, V. *Atles del Comtat d'Osona (785-993)*. Barcelona, 2001.
- BOLÒS J., HURTADO, V. *Atles del Comtat de Manresa (798-993)*. Barcelona, 2004.
- BRAMON, D. i LLUCH BRAMON, R. *Mots remots, setze estudis d'història i toponímia catalana*. Girona, 2002.
- CARACAUSI, G. *Dizionario onomastico della Sicilia*. Palerm, 1994.
- CORRIENTES, F.A. *Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*. Madrid, 1977.
- DOZY, R.P. *Historia de los musulmanes de España*. Madrid, 1982.
- Estudios onomástico-biográficos de Al-Andalus*, IV. Granada, 1990.
- LABARTA, A. *La onomástica de los moriscos valencianos*. Madrid, 1987.
- Materials de Toponímia*, I. València, 1995.
- Materials de Toponímia*, II. València, 1995.
- NADAL, J.M. i PRATS, M. *Història de la llengua catalana. I/ Dels inicis fins al s. xv*. Barcelona, 1982.
- PALLÍ, F. *La Via Augusta a Catalunya*. Bellaterra, 1995.
- SANCHIS GUARNER, M. *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Barcelona, 1992.
- SIMONET, F.J. *Historia de los mozárabes de España*. Madrid, 1983.
- STEIGER, A. "Arabismos", *Enciclopedia Lingüística Hispana*, vol. II, p. 94-129.
- TERÉS, E. "Antroponimia hispano árabe (Reflejada por las fuentes latino-romances)" *Anaquel de Estudios Árabes*, I, (1990), p. 129-186.